

BİR GÜNDELİK NESNE OLARAK TELEVİZYONU BOURDIEU SOSYOLOJİSİ İLE OKUMAK

Canan DURAL TASOUJİ
Mersin Üniversitesi, Türkiye
cananduraltasouji@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-1686-2847

<i>Atf</i>	Dural Tasouji, C. (2023). Bir Gündelik Nesne Olarak Televizyonu Bourdieu Sosyolojisi İle Okumak. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 13 (4), 916-934.
------------	---

ÖZ

Bourdieu'nun düşünceleri doğrultusunda televizyona dair özet bir cümle kurmamız gerekseydi, kuşkusuz bu cümle, 'televizyonun medya içerisinde bir alt alan olduğu ve toplumsal yapıdaki kültürel üretim alanları sıralamasında listenin başında yer aldığı ve hatta kültürel üretim alanlarının en önemlisi/dominantı olduğu' şeklinde olurdu. Bourdieu'nun, kavramlarından, alan, habitus ve sermaye üçlüsü toplumu ve insanı sosyolojik bağlamda açıklama çabası güden çalışmalarda kuşkusuz en yaygın kullanılanlardır. Bourdieu'nun genel düşüncesi, insanın kültürel bir uzam içerisine doğduğu (alan), bu uzamın kurallarıyla şekillendiği (habitus) ve aynı zamanda alanı da şekillendirdiği (alan-habitus dönüşümselliği) ve bu karşılıklı süreci maddi kazancın (sermaye) önemli ölçüde yönlendirdiğidir. Bu çalışma, Bourdieu'nun alan-habitus kavramları ekseninde televizyon alanına yoğunlaşmaktadır. Fakat çalışma kapsamında, televizyonun bir kültürel üretim alanı olarak doğrudan içeriğine değil, onun aile – ev içerisinde kendisine açtığı alana ve bu alanla şekillenen yeni-ev habitusuna odaklanılmıştır. Bilindiği üzere Türkiye'nin televizyonla tanıştığı ilk yıllarda, sayılı evde televizyon mevcutken, televizyon izleme oranları her geçen gün giderek arttığı günümüzde neredeyse tüm evlerde en az bir televizyon bulunmaktadır. Evin iç tasarımında, özellikle salonun tasarımında, hareket noktası televizyon olmaktadır. Başka bir deyişle önce televizyon yerleştirilmekte ve ardından diğer eşyalar ona göre konumlandırılmaktadır. Böylece televizyon bir mobilya özelliği kazanmakta ve televizyon sehpası, ünitesi gibi kendisine uygun yeni mobilyaların üretilmesine yol açmaktadır. Oturma odalarının/salonların bir dönem vazgeçilmez mobilyası olan vitrin tasarımları dahi televizyon düşünülerek tasarlanmıştır. Televizyonun fiziksel/teknik özelliğinin değişimine (tüplü televizyondan LC, LED televizyona) göre ev tasarımları hala değişmeye devam etmektedir. Bu çalışmada öncelikle, Bourdieu'nun alan-habitus ve kısmen de sermaye kavramları açıklanacaktır. Ardından, çalışmanın, televizyonun gündelik hayatta ev içine dahil olması sürecinde, yarattığı habitus ve oluşturduğu izleme alanları ve domestic alanda dönüştürdüklerini açığa çıkarmak şeklinde ifade edilebilen amacına uygun olarak genel hatlarıyla Türkiye'nin televizyonla tanıştığı yıllara değinilecek ve televizyonun aile-ev içerisinde kendisine açtığı alana ve bu alanın oluşturduğu yeni ev-aile habitusuna dikkat çekilecektir. Televizyonla şekillenen evlerde yaratılan yeni kültürel ortamın sosyolojik boyutunun da irdeleneceği çalışmanın örneklemleri Türkiyeli izleyicilerle yapılan derinlemesine görüşmelerde toplanan televizyon hatıraları ve bu hatıralar ışığında Türkiye'de ilk televizyon izleyicilerinin deneyimleri ile ilişkilendirilebilecek aile-ev fotoğrafları ya da dönemin dergi/gazetelerinde yayınlanmış ve bu durumu gösteren görsellerdir. Çalışmada bu fotoğraflar, konumuz bağlamında söylem analizine tabi tutulmuş ve yapılan tematik kategorilendirmede televizyon sahiplerinin evlerinde televizyon için ayırdıkları odalarda hem televizyonun odanın düzenini değiştirdiği, televizyon ile eve alınan dolap ve ünitelerin ev düzeninde değişiklikler yaptığı, hem de televizyonun evdeki düzene katılma sürecinde gerek örtüler, danteller gerekse biblo ve fotoğraf sergilerinin kullanıldığı görülmüştür. Sonuç olarak çalışmada televizyon ile ev ortamına dâhil olan mobilyaların bu teknolojik ve kültürel aracı domestikleştirdiği izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alan, Habitus, Televizyon, Televizyon izleme alanı, Evin fiziksel dönüşümü

READING TELEVISION AS AN EVERYDAY OBJECT WITH BOURDIEU'S SOCIOLOGY

ABSTRACT

If we had to make a summary sentence about television in line with Bourdieu's thoughts, this sentence would undoubtedly be as 'television is a sub-field within the media and it is at the top of the list in terms of cultural production fields in the social structure and even the most important/dominant of cultural production fields'. Among Bourdieu's concepts, the trio of field, habitus and capital are undoubtedly the most widely used in studies that try to explain society and human in a sociological context. Bourdieu's general thought is that human beings are born into a cultural space (area), are shaped by the rules of this space (habitus), and also shape the space (area-habitus transformativeness), and that material gain (capital) significantly directs this mutual process. This study concentrates on the field of television in the axis of Bourdieu's field-habitus concepts. However, within the scope of the study, the focus is not on the direct content of television as a cultural production area, but on the space it opens for itself in the family-home and the new-home habitus shaped by this area. As it is known, in the first years of Turkey's introduction to television, there were televisions in only a few homes, and today, where television viewing rates are increasing day by day, there is at least one television in almost all households. In the interior design of the house, especially in the design of the living room, the starting point is the television. In other words, the television is placed first and then other items are positioned accordingly. Thus, television gains a furniture feature and leads to the production of new furniture suitable for itself, such as a television stand and unit. Even the showcase designs, which were indispensable furniture of living rooms/halls for a period, were designed with television in mind. House designs continue to change according to the change in the physical/technical characteristics of the television (from tube television to LC, LED television). In this study, firstly, Bourdieu's concepts of area-habitus and partially capital will be explained. Then, in general terms, the years when Turkey met with television will be mentioned and attention will be drawn to the space that television has opened for itself in the family-home and the new home-family habitus created by this area. The sample of the study, which will also examine the sociological dimension of the new cultural environment created by the houses shaped by television, is the family-home photos that can be associated with the television experience in the light of the television memories collected during the in-depth interviews with the Turkish audience, or some images published in the magazines/newspapers of the period and showing this situation. In the study, the photographs were applied discourses analysis in the context of the topic of the study, and in the thematic categorization it was found that in the rooms reserved for television by the television owners in their homes, both the television changed the layout of the room, the cabinets and units bought with the television made changes in the home arrangement, and both the covers, laces, trinkets and photographs in the process of joining the television to the order at home. exhibits were used. As a result, it was observed in the study that the furniture included in the home environment with television domesticated this technological and cultural tool.

Keywords: Field, Habitus, Television, Watching field, Physical transformation of home

GİRİŞ

Gündelik hayatın nesneleştirilme çabaları

Sosyolojide yeni bir çalışma alanı olarak belirlenen gündelik hayata getirilen kayda değer açılımlardan biri Fransız düşüncesinden beslenmektedir. Fransız sosyolog Henri Lefebvre'ye (1995) göre bir toplumun gündelik hayat içinde günlük zaman bütçesinde giyinme-barınma-beslenme-uyuma faaliyetlerini gerçekleştirirken kullandığı giyecek, yiyecek, ev eşyası, özel eşya nesnelere bu toplumun maddi kültürünü oluşturur. Toplumdaki bireyler gündelik hayat rutinlerini bu maddi kültür öğeleri aracılığıyla gerçekleştirirler. Michael Certau ise gündelik hayatı toplumdaki bireylerin faaliyetleri üzerinden değil konuşma okuma alışverişi yapma gibi yaşam pratikleri üzerinden tanımlar (Tekeli 2000:

42). Gündelik hayat da çözümlenme birimi bireydir. Yaşam pratikleri içinde belirleyici olan özneler değil bireylerin ilişkileridir.

Yemek yemek, alışverişe çıkmak, oturup kalkmak gibi gündelik hayat öğelerinin pek çoğunun siyasetle ilgisiz olduğu düşünülse de gündelik olanın kendisi mekân, nesne ve anlamları itibari ile toplumsal değerlerle özdeşleşmekte ve var olan düzenin, iktidar ilişkilerinin anlaşılması için incelenmesi gereken siyasal ve kültürel bir alanı ifade etmektedir (Brown 1989: 7-9). Toplumsal sistemin devamlılığı gündelik hayatın sürekli tekrarına bağlıdır. Bir toplumun sürdürülebilirliği gündelik hayat için önemlidir. Siyasal hareketin geliştirilmesi açısından gündelik hayat bir eleştiri çerçevesi oluşturur (Tekeli 2000:43-44).

Gündelik hayat kendi içinde barındırdığı küçük ayrıntılar ve tekdüzelikle birlikte gündelik olanın düşünce kaynağı olan gizemi saklamasındaki çelişkide var olur (Harootunia, 2006: 1). Lefebvre'ye göre "gündelik olan yaşanmış deneyimin sonsuz eşitsizliğinden dolayı yabancılaşmaların ürettiği bir yerdir" (Lefebvre'den aktaran Harootunian 2006: 7). Gündelik hayat içinde her yeni gün tekrarlanan rutinler, hiç farkında olmadan akıp giderken içinde barındırdığı tüm olgular onu beslemektedir. Gündelik hayat içindeki bu olguların her an çevrede olması sayesinde, görülmeseler de sıradanlıklarını korumaları bu akışı beslemektedir.

Gündelik pratiklerin akademik araştırmalarda yer almaması, ana akım sosyolojide gündelik hayat araştırmaların incelemeye değer bulunmaması ile benzer eğilimlere işaret etmektedir. Gündelik hayatın sosyal bilimler disiplininde geri planda bırakılması (Alemdar ve Erdoğan 2002:15) onun gelişigüzel yaşanıyor izlenimi uyandırması ile ilişkilidir ve bu geri planda bırakılma gündelik rutinlerin rastgele yaşanıyor gibi görünmesi ve "kendini, yok zannettirecek kadar gizleyebilmiş" olma bilincini içinde barındırmasından kaynaklanır. Gündelik hayatın yaşanırken kendini hissettirmeden sürüp gitmesi İlhan Tekeli (2000: 45) tarafından toplumda var olan eşitsizliklerin sürdürülmesinin yollarından biri olarak yorumlanmakta ve Tekeli bu fark edilmeden yaşanan sıradanlığın toplumsal düzen açısından güven verici bulunup gerekli görülebileceğine dikkat çekmektedir. Gündelik hayatın farkına varılması akıp giden bu rutinlerin ve sıradanlığında farkına varılması anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle gündelik hayatın olağanüstü yönlerini tanımak, sıradanlığın varlığını kabul etmeye de yardımcı olmakta ve gündelikliğin barındırdığı gizemin açığa çıkması, talep edilen güven ortamını bozacak huzursuzluklar ortaya çıkarabilmektedir. İşte gündelik hayatın sosyal bilimlerde araştırma alanı olarak görülmemesi bu özelliklerine dayandırılmıştır (Tekeli 2000: 45).

Gündelik kavramı dar anlamıyla rutinleri çağrışırsa da, bu rutinleri gerçekleştirmek için bireylerin yapıp ettiği tüm faaliyetler ve bu sıradanlık içinde ürettikleri taktikler bu kavramın içinde yer alır. Gündelik hayatın kendisi başat gerçeklik olarak var olsa da sosyoloji inceleme alanı olarak bireylerin faaliyetlerini belirleyen toplum gibi daha kollektif kavramları inceleme nesnesi yapmıştır (Douglas 1970: 13).

19. yüzyılın hakim bilim anlayışına uygun olarak düzen arayışında olan sosyoloji bilimi ve onun kurucu babaları için gündelik hayat çalışılması gereken ayrı bir alan olarak görülmemiştir (Douglas 1970: 13). Her ne kadar sosyolojinin kurucuları gündelik yaşama böyle bir niyetle bakmış olsalar da Simmel, Elias, Goffman, Lefebvre, Giddens ve Bourdieu gibi toplumbilimciler gündelik hayatı ısrarla sosyolojinin gündemine taşımaktan geri durmamışlardır (Kırış 2019: 134). Dolayısıyla hem Kıta Avrupası geleneği hem de teorik odağını makro yapılardan mikro yapılara yönelten Amerikan sosyoloji geleneği (Bryant ve Peck 2007: 63) içerisinde gündelik yaşam alanına ilişkin çalışmalar yapılmıştır (Kırış 2019: 134). Kıta Avrupası'nda gündelik hayatın nesneleştirilmesi ve gündelik hayata sosyolojik bakma geleneği sıkça rastlanmaktadır. Sembolik etkileşimcilik geleneğinin gündelik hayata yönelen çalışmalarına rastlanmış olsa da gösterilen çabanın Fransız Sosyoloji geleneğinde olduğu gibi gündelik hayat sosyolojisi yapmak olmadığı görülmüştür. (Kırış 2019: 131-132) Gündelik hayat, sembolik etkileşimciliğin yanında dramaturji, etiketleme teorisi, fenomenoloji, etnometodoloji ve varoluşsal sosyoloji gibi birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte kendi teorik perspektiflerine sahip alanları

bünyesinde barındırır. Tüm bu alanlar içinde gündelik hayat sosyolojisi tanımlayıcı özelliği ile gündelik hayat çalışmaları arasında öncü rolü üstlenmektedir. Gündelik hayatın Highmore 'un tanımladığı haliyle özelliği, niteliklerden yoksun olması ise, gündelik olanın, fark edilmeyen, göze çarpmayan, dikkat çekmeyen, kendi halinde, sıradan ve göze batmayan hali (Highmore 20021: 1-16) sosyolojinin yapısal –işlevselci yaklaşımın gündelik olanı anlamaktan uzak durmasının da sebebi olarak gösterilebilmektedir (Esgin ve Çeğin 2018: 17-18). Ana akım sosyolojinin bu çıkmazlarına son veren gündelik hayatın analizine odaklanan ve gündelik olanı nesneleştirme çabası gündelik hayat sosyolojisi alanından gelmektedir. Gündelik hayatın nesneleştirilme çabasında yapılmaya çalışılan sosyolojideki açmazların aşılmasına ve gündelik hayatta var olan sosyal gerçekliğin salt kurumsal yapılar ve yapısal unsurların belirleyiciliğine hatta sadece insanların eylemlerine bağlı olarak incelenemeyeceğine yönelik bir çaba olarak görülmektedir. Bu türden bir çabayı gündelik hayat sosyolojisi teorisyenlerinde Pierre Bourdieu'nun çalışmalarındaki gündelik hayatın nesneleştirilmesi gereğine yapılan vurguda rastlamaktayız, bu aynı zamanda daha gerçekçi bir gerçeklik analizine odaklanmak ve sosyolojinin hem teorik hem de yöntemsel çıkmazlarına son vermek imkanı tanıyan yeni bir tarzda sosyolojik analiz yapma anlamına gelmektedir (Esgin ve Çeğin 2018: 11-12).

PIERRE BOURDIEU'NUN GÜNDELİK HAYATA BAKIŞI

Sosyoloji geleneğinde özel bir çalışma alanı olarak tanımlanmayan gündelik hayatın, akademik araştırmalara konu edilmesi Fransız sosyoloji ekolünde rastlanmaktadır. Fransız sosyoloji geleneğinin temsilcilerinden Pierre Bourdieu'nun Avrupa Sosyoloji Merkezi'nin başkanlığını yürüttüğü dönemde ekibi ile birlikte, Fransız modern hayat tarzı ve bunun eğitim sistemine etkisi, zengin - fakir ayrımı gibi toplumsal karşıtlıklar, gündelik hayatta bireylerin müzeye gitme alışkanlığı, amatör fotoğrafçılık, ev dekorasyonu, moda tasarımı gibi gündelik hayatın içinden araştırma konuları seçmişlerdir (Dursun 2018: 70). İncelediği bu konularla gündelik hayat çalışmalarına öncülük etmiş olsa da, tam olarak bir gündelik hayat etnografisi olarak değerlendirilen çalışması "Dünyanın Sefaleti" ve diğer çalışmalarında olduğu gibi gündelik hayat kavramını kullanmayan Bourdieu (Kırış, 2019: 133), klasik sosyologların literatüre kazandırdığı genellemeleri sorgular ve kurulan zıtlıkları aşma çabasıyla genel olarak birbirine zıt görünen birçok kavramı bir araya getirir. Bu yöntem, Bourdieu'nun sosyolojik yaklaşımını açıklamaktadır. Bourdieu yaklaşımında geliştirdiği alan, habitus ve sermaye kavramları ile toplumsal bütünleşme ve toplumsal gerçekliği bütün olarak anlama çabası gütmektedir (Kaplan ve Yardımcıoğlu 2020: 23). Bourdieu'nun gündelik hayat çalışmalarına yaptığı diğer bir katkı ise ürettiği kavramları, gündelik hayat çalışmalarına konu edilmiş insan faaliyetleri ve insan ilişkilerini arasında köprü kurmak için kullanması olmuştur (Kırış 2019: 133). Böylelikle çalışmalarında gündelik hayat terimini kullanmasa da, gündelik hayatın pek çok alanına uyarlanacak alan ve habitus kavramlarını üretmek diğer gündelik hayat incelemelerinde konu edilen meseleleri bütüncül olarak ele almıştır.

Pierre Bourdieu Sosyolojisinde Alan ve Habitus

Bourdieu, gündelik hayat kavramsallaştırmasına yer vermediği diğer bir yandan gündelik hayat etnografisinin başat örnekleri kabul edilen çalışmalarından *The Logic of Practice* (1990)'de görüşlerini daha teorik bir tarzda özetlerken, Türkçe literatüre *Ayrım* (2015) olarak kazandırılan *Distinction*'da (1979), Fransız toplumunun tabakalaşmasına ilişkin başlıca bulgularını sunmaktadır. Bourdieu, yapısalci geleneği nesnelci kurallar sistemi arayışıyla özdeşleştirir. Sosyal fenomenleri analiz etmeyi amaçlayan eksiksiz ve mantıksal olarak tutarlı bir modeli amaçlar. Bourdieu'nun düşünümsel sosyoloji teorisinde, bireysel ve kolektif aktörler, yalnızca sosyal yapıların uygulayıcıları gibi görünmektedir. Bilimsel gözlemci, sosyal bağlamlar hakkında katılımcılardan daha eksiksiz bir bilgiye sahip olma konusunda ayrıcalıklı bir konumdur. Bourdieu bu bakış açısını Jean-Paul Sartre'ın fenomenolojisi, rasyonel seçim teorileri, oyun teorisi ve neoklasik ekonomi tarafından temsil edildiğini gördüğü öznelci gelenekle karşılaştırır. Bu perspektiflerde, aktörlerin davranışlarına yükledikleri öznel olarak amaçlanan anlam yeniden yapılandırılır (Bryant ve Peck 2007: 82).

Düşünümsel sosyoloji olarak bilinen Pierre Bourdieu sosyolojisinin başat kavramlarından olan alan belli konular bütünü olarak o konuları işgal eden failler arasındaki ilişkiyi ifade etmek için

kullanılmıştır. Bourdieu'nün anahtar kavramlarından biri olan alan kavramında, her alanın kendine özgü bir çıkarı ve o çıkar için mücadelede gerektirdiği belli bir 'habitus'u vardır.

Her alanın şekillenmiş birer uzam olduğunu ve uzamların bir işleyiş mantığı, iş yapış şekline sahip olduğu vurgusu Bourdieu'da bu uzamların içine dahil olan aktörlere-bireylere belli bir faaliyet ya da eylemi gerçekleştirme şekli tanımlaması ile ifade edilir. Bu tanımlamanın devamında alan içinde tanımlanan eylemlerin yapılış şekli de Bourdieu'de habitus kavramıyla ifade edilmektedir (Dursun 2018: 119). Toplum içindeki alanların ve alt alanların kendine özgü habitusu vardır ve bu alanlarda ya da alt alanlarda faaliyet gösteren biz bireyler, gündelik hayatın sıradan insanları olarak faaliyetlerimizi gerçekleştirme tarzını, işleyiş mantığını öğreniriz, sonuç olarak içinde bulunduğumuz alanine işleyiş mantığı biz bireylerin mantığı olarak işler. Biz bireylerin dahil oldukları alanine işleyiş mantığı yani habitusu değişken niteliktedir. Alan, alt alanlar ve habitus birbirini belirler ve değişim dönüşüm içindedir (Dursun 2018: 119).

Bourdieu sosyolojisi anahtar kavramı "alan" belirli bir sahada (kültürel, felsefi, siyasi veya bilimsel) bireysel gayretin bağlamına şekil veren ve diğer alanlarla (edebiyat alanı ve eğitim alanı) hakimiyet kurmak için rekabet eden bireylerin ve kurumların oluşturduğu bir ağ olarak da tanımlanmıştır (Daniel ve Munday 2018: 14). Bu tanıma takip ettiğimizde habitusun belirli toplumsal alanların sınırlılıkları içinde doğaçlama biçimde belirli şekillerde davranmaya bizi hazırlayan, "ikinci bir doğa olarak içselleştirilen" Bourdieu, şekillenmiş eğilimler olarak toplumsallaş(tır)ma ve deneyim aracılığı ile bireylerce bilinç dışı biçimde edinilmiş bir dizi norm ve beklenti şeklinde tanımlandığını görmekteyiz (Daniel ve Munda 2018:177).

Pierre Bourdieu sosyolojisinde alan, toplumsal yapıda gerçekleşen olayların çözümlenebilmesinde tanımlanması gereken ve içerisinde gerçekleşen bütün olayların, kendi kültürel ve ekonomik yapısı ile sıkı bir bağlılık gösterdiği yapılarıdır. Toplumsal uzam içerisine konumlanmış, nesnel özellik gösteren yapılar olarak tanımlanan alanın bir güç alanı olarak içerisinde barındırdığı güçleri dönüştürmek veya korumak için verilen mücadeleler olduğu da belirtilir (Bourdieu 1997: 46-47). Toplum, Bourdieu'da genel bir alan görünümündedir en yüksek alan olarak tanımlanır ve toplumsal alan içerisindeki diğer alanlar ise hiçbir şekilde tam anlamıyla bu genel alandan bağımsız değildir (Peillon 1998: 213-229). Başka bir deyişle, toplum içinde birbirinden bağımsız olmayan iktisadi, kültürel, sosyal ve sembolik bütün dinamikler her bir alt alanının sistematikleşmesinde etkilidirler.

Habitus kavramı Bourdieu'da net olarak bir tanımla değil bir açıklama ile karşımıza çıkar. İnsana özgü bir yetenek olan habitus alan tarafından şekillenir ve zamanla şekillendiği alana da müdahale eder hale gelir, başka bir deyişle alanlar zaman içerisinde yapısal dönüşümlere uğrarlar. Bu alanlar içerisinde doğan ve yaşamlarını sürdüren insanların alanda yaşanan dönüşümleri içselleştirmeleri ile bu süreç habitusa dönüşür.

Alan ve Habitus Kavramları Işığında Gündelik bir Nesne olarak Televizyon ve Türkiye'de İzleme Alanlarının Oluşturulması

Bourdieu sosyolojisinin başat kavramları alan ve habitus çalışmanın odağı bağlamında düşünüldüğünde, alanın ve habitusu dönüştürücü özelliği devre girer ve Türkiye'de televizyonlu günlerin başlangıcında domestik alana dahil olan gündelik bir nesne olarak televizyon alıcısının yerleştirildiği mekanları televizyon izleme alanına dönüştürdüğü ve oluşturulan izleme alanlarında, oturma düzeni, yerleşim, mobilyalar ve benzeri şeylerin televizyona göre şekillendiği söylenebilir. Başka bir deyişle, izleme alanlarına dönüşen mekanlarda televizyonun varlığı, mekanın nasıl düzenleneceğine dair bir habitus üretmiştir. Oluşan bu habitus artık televizyonun yerleştirildiği mekanlarda nasıl konumlanacağını da bilmektedir. Bu içiçe geçme hali, Bourdieu'nun (1990: 64) 'habitus'u sosyal mevcut pratikleri ve gelecekteki eylem biçimleri belirlerken aynı zamanda, sosyal dünya tarafından kendisine önerilen bu pratik ilişkilerle de belirlendiği şeklindeki tanımlamasıyla anlaşılır hale gelmektedir.

Televizyon alıcısının yerleşerek izleme alanlarına dönüştürdüğü kamusal ya da ev içindeki mekanların televizyon alıcısı yerleştirilerek televizyon izleme alanlarına dönüştürülmesini takip eden süreçte bu alanda kullanılacak eşyaların ve alan için yapılan tüketimin yine televizyon alıcısına göre şekillenmesi de söz konusudur.

Türkiye’de Televizyonun Gündelik Hayata Dahil Olması Üzerine Bir Bourdieu Okuması

Üstünkörü bir betimleme ile ya da Bourdieu’nun (1997:13) hızlıca tanımladığı şekliyle kültürel üretimin farklı kürelerini sanatı, edebiyatı, bilimi, felsefeyi ve hukuku büyük bir tehlike ile karşı karşı bıraktığı düşünülen televizyonun ekonomik, teknik ve simgesel egemenliğe ulaşma sürecini ve geniş izleyici kitlesine erişme gayretini tarihsel boyutta anlamaya çalıştığımızda medya alanında gazeteciliğin hakim olduğu ve televizyonun hemen hemen varlığından söz edilmeyen 50’li yılların ardından, kapanan ve okur kitlesini kaybeden gazetelerin sayısının artması ile televizyonun bu sefer medya alanında hakim duruma geçişinin (Bourdieu 1997: 46-48), anlaşılması için ise ekonomi politik bir okumaya tabi tutulması gerekmektedir. Medya dahilinde televizyon alanını bu şekilde tanımlayan Bourdieu’nun geliştirdiği alan ve habitus kavramları bu çalışmada, televizyon izleme alanları olarak tanımlanan ve televizyon alıcısının yerleştirildiği mekanları ve bu yerleşimin oluşturduğu ortamın çözümlenmesinde kullanılacaktır.

Pierre Bourdieu sosyolojisi içinden televizyonu anlamaya çalışırken, televizyonun medya alanı içerisinde bir alt alan olduğunu ve toplumsal yapıdaki kültürel üretim alanları sıralamasında listenin başlarında yer aldığını söylemek mümkündür. Bourdieu’nun alan-habitus kavramları ekseninde televizyon alanına yoğunlaşan bu çalışma kapsamında, televizyonun bir kültürel üretim alanı olarak doğrudan içeriğine değil, onun öncelikle sosyal hayata dahil oluşuna, yarattığı izleyicisi kitlesini etrafında toplayarak oluşturduğu izleme alanlarına ardından da yerleştirildiği ev içerisinde kendisine açtığı alana ve bu alanla şekillenen yeni ev habitusuna odaklanılmıştır.

METODOLOJİ

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmaya kaynaklık eden doktora tez çalışmasında, Türkiye’de televizyon yayınlarının başladığı dönemde ilk televizyon izleyicisi olan bireylerin televizyona dair hatıraları toplanarak, televizyonun Türkiye’nin gündelik hayatına nasıl dâhil olduğu meselesi üzerinden televizyona dair bir sosyo-kültürel tarih anlatısı oluşturmak amaçlanmıştır. Çalışma dâhilinde televizyon hatıralarına ulaşmak için kartopu yöntemiyel belirlenen katılımcılarla yapılan görüşmeler, antropolojik temelli, nitel bir araştırma yöntemi olan etnografik araştırma üzerinden, etnografik yöntemin tekniklerinden biri olan “yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme” tekniğini kullanarak gerçekleştirilmiştir. Televizyon hatıralarının izini sürerken görüşme yapmayı seçmek, bu çalışmanın yönteminin niteliksel olmasını ve çalışmanın etnografi tabanını belirlemiştir. Alan araştırmasında yapılan görüşmeler sırasında, televizyonun sosyo-kültürel tarih anlatısını besleyecek gündelik hayat unsurlarına erişmek için bir araç olarak televizyonun dâhil olduğu 1960’lar ve 1970’ler Türkiye’sinde, Türkiyeli izleyicilerin televizyona dair deneyimlerini hatırlamaları ve aktarmaları sağlanmıştır. Bu makalenin bulgularına kaynaklık eden tez çalışması kapsamında, televizyonun sosyo-kültürel tarih anlatısını oluşturma amacına ulaşmak için yapılan saha çalışması dahilinde 2013 yılı Aralık ayı ve 2014 Ocak aylarını kapsayan ön saha ve 2014 yılı Temmuz ve Kasım aylarını kapsayan saha çalışmasında yarı-yapılandırılmış otuz-dokuz derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan katılımcılar kar topu tekniği ile belirlenmiştir ve yaşları 45’ten başlayıp 90’lı yaşlara kadar ilerlemekte ve görüşmecilerin televizyon ile karşılaştıkları yerler ve ilk televizyon deneyimlerini yaşadıkları alanlar Giresun, Kıbrıs, Elazığ, Ankara, İzmir, Konya, Niğde, Uşak, Eskişehir, İstanbul, Kırıkkale, Elazığ, Erzincan ve Antalya şeklinde çeşitlenmektedir. Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde katılımcıların anlattıkları televizyon hatıralarının yanı sıra, dönemin yazılı basınından Akşam, Milliyet, Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri ile Ses, Hayat, Hey, TV’de Yedi Gün, Milliyet Radyo TV, TV Magazin ve Samanyolu dergileri taranmış, televizyon ve televizyon mobilyalarına dair reklamlar, televizyon yayınlarına ilişkin haberler, programlar listeleri incelenmiştir. Araştırma kapsamında televizyona ilişkin anı kitaplarından, biyografilerden, Türkiye’de 60’ların ve

70'lerin gündelik hayatına ilişkin özel bilgilerden, gazete yazılarından, haberlerden, televizyon programlarına dair bilgilerden de yararlanılmıştır. Bu makale kapsamında ise tez çalışmasında toplanan verilerin televizyonun gündelik hayatta ev içine dahil olması, yarattığı habitus ve oluşturduğu izleme alanları ve domestic alanda dönüştürdükleri ile ilgili olduğu düşünülen dokuz görüşmeden katılımcı hatıraları ve yine görüşme verileri ile ilişkili haber ve görseller seçilmiş ve elde edilen verilere çalışmanın amacı doğrultusunda söylem analizi uygulanmış ve bulgular tematik kategoriler altında incelenmiştir. Bu makalede elde edilen bulgular ve yürütülen tartışmalar, çalışmanın kapsamı içinde kalan televizyon hatıraları ve kişisel fotoğraflar ve arşiv belgeleri ile sınırlıdır.

Bulgular

Televizyon İzleme Alanları

Televizyonun Türkiye'de gündelik hayata dahil olduğu ilk yıllarda, televizyon alıcısının yerleştiği mekanların nasıl televizyon izleme alanlarına dönüştüğü ve oluşturulan bu izleme alanlarının televizyon alıcısının etkisi ile ortamında yaşanan dönüşümler 31 Ocak 1968 akşamında TRT Ankara Televizyonu'nun ulusal yayınlara başlaması ile deneyimlenmeye başlamıştır. Ocak 1968 Çarşamba akşamı Ankara'da olanlar televizyonun Türkiye'ye geldiğine tanıklık etmişlerdir. Fakat herkesin evinde televizyon alıcısı olmaması nedeniyle, televizyonu olmayanlar için yayınları izlemenin yolu ya televizyonu olan birilerinin evlerine misafir olmaktan ya da dışarıda mağaza vitrinlerinin önünde beklemekten geçmiştir. Televizyon yayınlarının başladığı dönemde herkesin televizyon sahibi olamaması bireyleri yayınları izlemekten alı koyamamış, izleyiciler nerde televizyon vericisi bulurlarsa yayın gün akşamlarını oraları televizyon izleme alanı haline getirmişlerdir.

Kamusal Alanlar: Vitrinler, Meydanlar, Mahalle Dükkânları

Türkiye'de İstanbul'da kısıtlı alana yayın yapan ve televizyonun miladı olarak kabul edilen İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyonu'nun (İTU-TV) ilk döneminde televizyon sahibi olmak yaygın olmadığından kamusal alanlar, meydanlar ve üniversitenin konferans salonları, buralara yerleştirilen televizyon vericileri sayesinde da takip etmişlerdir. Yayınların izlenebilmesi için vericilerin yerleştirileceği mekânlar yayın günü öncesinde duyurulmuştur. Bu duyurulardan biri de gazetesinde yapılan tarihli haberdır.

Şekil 1. İTU-TV yayınlarına hazırlık süreci (Milliyet, 7 Şubat 1958)

31 Ocak 1968 akşamı ise yine, Türkiye'de ulusal televizyon yayınlarını izlemek isteyen ilk televizyon izleyicileri çok soğuk bir kış gecesinde saatlerce ayakta durmak zorunda kalmışlar, vitrininde televizyon olan mağazaların önü bu tarihi anlara tanık olmak isteyen insanlarla dolmuştur. Nemide Hatunoğlu Türkiye'nin ilk ulusal televizyon yayınlarını izlemek için mahalle dükkânlarından faydalanan izleyicilerdendir.

“Ankara’ya göç ettiğimizde, sanırım televizyon deneme yayınları yeni başlamıştı. Cebeci’de oturuyorduk ve hiçbir komşu evinde ve bizde televizyon yoktu. Televizyonla ilk karşılaşmamız, oturduğumuz sokaktaki berber dükkânında bulunan TV ile oldu. Aklıma yer eden ve inanmakta zorlandığım ilk görüntüler ise; “Apollo uzay aracıyla aya ilk ayak basan Neil Armstrong ve ekibinin” görüntüleri idi” (N. Hatunoğlu, Ankara, Aralık, 2013).

Olgunlar Sokak’ta Seyran Bağları’nda. beyaz eşya, elektronik malzemeleri falan satan büyükçe bir dükkân vardı. O da vitrine koydu bir televizyon genellikle o zaman bütün vitrinlerde vardı. Gelen geçen orada birikir seyredirdi, biz de dükkânın üst katında oturan halamlara gittiğimizde önünde eğlenirdik dükkânın televizyon seyretecek için (N. Güllüoğlu, Ankara, Aralık, 2013).

Kamusal alanların, beyaz eşya dükkânlarının ve kahvehanelerin televizyon izleyicileri için yayın saatlerinde ziyaret ettikleri mekânlar haline gelişi, mahalle esnafının dükkânlarını televizyon izleme alanlarına dönüştürmüştür. Bu durumun örneklerini Ses Dergisi ve Hürriyet gazetesinde haber yapılmıştır.

Şekil 2. Evlerde televizyonun olmadığı dönemlerde beyaz eşya dükkânlarının vitrinlerinin kamusal izleme alanlarına dönüşmesi. (Ses Dergisi, 18 Haziran 1971)

“Kimi aldı kimi alamadı televizyonu, bizim evde yokken kahvenin camına yaslanırdık, giremezdik içine adamların yeri ydi orası biz girmezdik, kahvede televizyon vardı camından izlemeye çalışırdık programları” (S. Dural, Ankara, Ocak, 2014).

Şekil 3. Televizyon izlemek için mahalle esnafına başvuran izleyicilerin kahvehaneleri doldurması. (Hürriyet, 19 Ocak 1968)

Ev Ortamı

Türkiye'de ulusal televizyon yayınlarının başlamasından çok önce, televizyon yayınlarının henüz TRT Ankara televizyonu tarafından gerçekleştirildiği 1970 yılının ilk aylarında, televizyon izleme alışkanlığı gündelik pratikler arasına yerleşmiş, televizyon izleyicileri için yeni kavramlar üretilir hale gelmiştir. Yayınların başlamasından sonra ise ülkedeki kentleşme süreci farklı düzeylerde yol aldığı için, örneğin, suret yasağı gibi bir dinsel inanışın televizyondaki canlı görüntülerin evin içinde yer almasına karşı bazı zorluklar ortaya çıkmış ve televizyon alıcısı herkesin evine girememiştir. Televizyon alıcısına sahip olamayanlar ve yayınları izlemek için dışarıda mağaza önlerinde beklemek de istemeyenler ise televizyon sahibi olan yakınlarına misafir olmuşlardır. Hali vakti yerinde olup komşularından, ahbablarından önce televizyon almış olan aileler; bu yeniliğin öncüsü olma gururunu yaşadılarsa da evlerinde ayaklarını uzatıp rahatça televizyon seyredememiş, çünkü televizyon ile akşam oturmalarının niteliği hızla değişmiştir (Tunç 2009:76).

Televizyon sahibi olmanın zor olduğu televizyonun ilk dönemlerinde, evinde televizyon alıcısı olanlara televizyon izleme amaçlı misafir gidenlere telesafir denmiştir. Bu deyim Halit Kıvanç, sunuculuğunu yaptığı "Bildiklerimiz, Gördüklerimiz, Duyduklarımız" adlı yarışma programında ilk kez kullanmıştı. Bu ifadenin ilk hali olan telemisafirlik televizyonu olmayanların televizyonu olanlara misafirlğe gidişini anlatan bir kalıp olarak kullanıma sokulmuştur. Halit Kıvanç da bu ifadeyi dile yerleşecek bir şekil verip telesafir ifadesini kullanmıştır. Böylelikle evinde televizyon olmayıp yayın yapılan akşamlar, evinde televizyon bulunanlara misafir gidenler telesafir olarak adlandırılmışlardır.

Bu telemisafirliği deneyimleyen bireylerden en çok sıkıntı çekenler ise evinde televizyon alıcısı olan ev sahipleri olmuştur. İple çekilen yayın akşamları evi dolduran telemisafirlerden kendilerine oturacak yer bile bulamayan ev halkı merakla bekledikleri yayınları ya izleyememiş ya da kendi evlerinde kalabalığın içinde kendilerine bir yer bulmak zorunda kalmışlardır. Oturdukları yerlerde diğer hanelerden daha önce televizyon sahibi olma şansına erişen Ünal Dural ve Esmâ Naz Çiçek, telemisafirlerle dolu evlerinde yayın akşamlarını şöyle anlatmaktadırlar:

“Yayın saatine yakın ev dolmaya başladılar, tüm mahalle bizde, tanıyan tanımayan anteni gören gelirdi, herkes programları takip eder, izledikleri dizileri kaçırmamak için yayın başlamadan gelirlerdi, salondaki sarı koltuklara sıkışmalar koltuklarda yer kalmayınca halının üstüne dizilirlerdi. Ev tıklım tıklım olur, bırakın oturmayı salonda adım atacak yer kalmazdı” (Ü. Dural, İzmir, Temmuz, 2014).

“İlk televizyon yayını Goman’ın tepesine kurulan yansıtıcıyla başladı. Ve Karakoçan’da yansıtıcının kurulmasıyla birlikte tek televizyon olan ev bizimki olduğu için sanki yayınlar bizim evden yapılıyordu. Yayın olduğu akşamlar 19.00 - 24.00 saatleri arasında yayınlar bizim evde izlenirdi. Yayın saatinden önce toplanan kalabalık İstiklal marşı ile açılan yayının yine İstiklal marşı kapanmasına kadar gitmiyorlardı” (E. N. Çiçek, Ankara, Kasım, 2014).

Yayın akşamı televizyon sahibi bireylerin evlerini doldurup, yayınları hep birlikte izleme alışkanlığına 18 Eylül 1971 Ses dergisinde de yer verilmiş, televizyon izlemek amacıyla yapılan misafirlğe ve telesafirlerin ev sahibiyle birlikte televizyon izleme rutinlerinin yaşandığı İstanbul’un Fatih ilçesinde bir ev örnek gösterilmiştir.

Şekil 4. Yakın akraba, arkadaş ya da komşulara yapılan ziyaretlerin televizyon izleme amaçlı haline gelmesi. (Ses Dergisi, 18 Eylül 1971)

Şekil 5. Televizyonun baş köşeye yerleştiği bir ev, görüşmecisi albümünden, Ünal DURAL, İzmir, Temmuz, 2014.

Televizyonla Eve Giren Mobilya

Televizyona atfedilen önem pek çok alanda görünür olmuş, Türkiye’de gündelik hayata dâhil olması ve yavaş yavaş hanelerde yer bulmaya başlaması ile televizyonun nereye yerleştirileceği ve nasıl korunacağına dair yöntemler de geliştirilmiştir. Televizyonun domestikleştirilmesi, bu yeni ev ortamına uygun hale getirilmesi gibi, ev ortamının ya da televizyonun yerleştirileceği odanın cihazın kullanımına uygun hale getirilmesi de söz konusu olmuştur.

Evlerde televizyonun yerleştirildiği odadaki koltuklar ve eşyalar genellikle televizyonu görme açısına göre yeniden düzenlenmiştir. Evin en büyük ve en güzel odasının başköşesine, kendinden önceki teknolojilere meydan okurcasına yerleşen televizyon ona verilen değerini göstergesi olarak tüm ihtişamıyla sergilenmiştir. Evlerde yerini bulan bu büyülü teknoloji, evin doğasına uydurularak ona özel hazırlanmış dantellerle örtülmüş ve üzerine süs eşyaları yerleştirilmiştir. Böylelikle eve gelen bu ağır misafir ev halkına dâhil edilmiştir.

Televizyonun üstüne uygun örtüler dikilmesi, dantel örtülerle örtülmesi, üzerine biblo veya aile bireylerinin fotoğraflarının yerleştirilmesi, evlere dahil olan bu yeniliğin aile bireyleri tarafından kendilerine dahil etme çabalarının göstergesidir. Orta sınıf ailelerin evlerini eşyalar ile doldurarak ev içindeki yaşamlarını katlanabilir kıldıkları gibi (Türkoğlu 2000:111-113), televizyonla birlikte eve giren dolap, sehpa vb. eşyalar ve mobilya ile televizyon yeni bir teknoloji olarak eve dahil edilmeye çalışılmış ve bu yenilik ev ortamına adapte edilerek kabullenmeye çalışılmıştır.

Şekil 6. Televizyonun ev ortamına dahil edilme süreci. (Erkan, 2021)¹

Eşyanın, doğasındaki ihtiyaç giderme ve tüketim olgularına ilişkin düşünce düşünüldüğünde, insanın ihtiyaçları doğrultusunda üretime itildiği, bir üretme içgüdüsünün bulunduğu, tüketimin hem bu dürtüyü hem de eşyayı yarattığı görüşüne varılmıştır. (Bilgin 1986: vii-viii) İnsanın eşya ile olan ilişkisi ise eşyaya sahip olduktan sonra ona atfettiği değerle farklı boyutlar kazanmaktadır. İşte televizyon yayınlarının ilk dönemlerinde hanelerde yer bulan bu cihazında yerleştiği odadaki düzeni değiştirmesi hatta kendisini görsel ve işlevsel olarak tamamlayacak yeni eşyaların cihazın eve girişini takiben alınması bu bağlamda açıklanabilmektedir. Kendi başına bir eşya olan televizyonun hanelere girişi tek başına olmamış, bu yeni eşya kendisi ile birlikte içine yerleşeceği mobilyaların da tüketimine yol açmıştır. Bunun yanı sıra televizyonun yerleşeceği odalar düzenlenmiş televizyonun konumuna göre oturma düzeni yapılmış hatta yeni mobilyalar alınarak odalar doldurulmuştur. 70’li yılların sonlarına doğru evlerin salonlarında vazgeçilmez eşyalardan biri haline gelmiştir televizyon. TV, radyo, sandalye, koltuklar, soba veya kuzine gibi eşyaların bulunduğu oturma odasında en tipik eşya divandır. Pencere kenarları ve TV karşısı divanın en çok bulunduğu yerler olarak dikkat çeker (Bilgin 1986:47). Odalarda eşya kompozisyonu televizyona göre düzenlenmiştir.

“Salonun başköşesine yerleşti televizyon, hatta üzerine örtüler örtülürdü. Herkes birbirinden dantel örneği alırdı falan... Şimdiki gibi açıkta değildi televizyonlar, kabinler içindeydi ve illaki kapağı olacaktı. Çünkü televizyon çalışmadığı zaman o kapak kapanacak televizyona bir zarar gelmesin diye...” (Ş. Karaasman, Ankara, Temmuz, 2014).

“Televizyonun üstünü örten dantel örtü yayın başladığında kaldırılır, televizyon kapandığında tekrar örtülürmüşTelevizyon için akordeon kapaklı bir dolap alınmış. Regülâtör televizyon dolabının üstünde dururmuş. Dolabın akordeon kapağı yayın başladığında açılır, yayın bittiğinde kapanırmış” (N. Doğusoy, Mersin, 2014, Kasım).

Gündelik hayata heyecan ve hareket ve hareket getiren televizyonun girdiği hanelerde, evin en güzel yerine, başköşesine yerleşmesi de kaçınılmaz olmuştur. Televizyonun alınmasıyla birlikte, onun evde hak ettiği yere yerleştirilmesi türünden kaygılar odalarda yeni düzenlemelerin yapılması, divanların, koltukların, sehparların ve odadaki diğer eşyaların yerlerinin değiştirilmesine, odaların hatta evlerin düzeninin televizyona göre değiştirilmesine yol açmıştı (Tunç 2009: 79-80).

¹ Erkan, N (2021, 31 Aralık). Siyah-Beyaz Televizyon, <https://www.tasova.net/kose-yazisi/605/siyah-beyaz-televizyon.html>

Televizyon alıcıları kurulan evlerde dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta mükemmel görüntü kalitesini yakalayabilmek olmuştur. İzleyiciye görsel olarak hitap eden görüntüyü sunabilmek için, oturma alanlarının ve ışığın doğru düzenlenmesi gerekmektedir. Amerika’da televizyon yayınlarının başladığı dönemde televizyonun evde nereye yerleşeceğine dair önerilerin bulunduğu anlatan Lynn Spiegel, bu dergilerde yayımlanan reklamlarda tüm bakışların ekrana kitlendiği televizyon alıcısının evdeki odak nokta olarak belirlendiğine dikkat çekmiştir (Spiegel 2002: 331).

Spiegel, televizyonların evlere yerleştikten sonra kendisi ile ya da kısa süre sonra alınan mobilyaların evlerdeki düzenine dair mobilya firmaların reklam verdiklerine ve TV alıcısını merkeze yerleştiren mobilyaların üretildiğine, görsel zevke ulaşmak için görüntünün odak noktasında olan televizyonun yerleştirilmesine ilişkin matematiksel formüllerin çıkarılıp, görsel açıklamaların yapıldığına, gözlerin yorulmaması ve iyi bir görüntü alabilmek için televizyona kaç derece hizayla ve kaç cm uzaklıkta oturulması gerektiğinin hesaplanması gerektiğine değinmektedir (Spiegel 2002: 332).

Televizyon girdiği haneye tek başına yerleşmemiş, yanında mobilyalarını da getirmiştir. Televizyonun evlere getirdiği aksesuarlardan bir televizyon sehпасıdır. Evlerde uzun süre televizyonlar tekerlekli sehpa üzerine yerleşmiştir. Bu sehpa gösterişsiz, sekizgen görümlü, soluk renkli formikayla kaplanmış, açık raşardan oluşmuştur (Tunç 2009: 80). En üst rafına televizyon, simetrik olan diğer raşarına dantel örtü serilmiş, üzerine biblolar ve çerçeveler yerleştirilmiştir. Televizyonun yerleştirildiği rafın bir alt rafı ise regülâtör aittir. Regülâtör, televizyonun evlere girdiğinde onunla birlikte alınan olmazsa olmaz bir cihazdır. Televizyonun tamamlayıcı aksesuarı olan regülâtör voltaj düşüş ya da artışlarında televizyonun bozulmasını engelleyen bir voltaj düzenleyicisidir. Bu önemli görevinden dolayı, televizyon cihazı açılmadan önce muhtemel arızaları engellemek için önce regülâtör çalıştırılmıştır (Tunç 2009: 80). Akın Kurtoğlu, televizyonun birlikte kullanıldığı bu eşyalara dair şunları anlatmıştır:

...bir eve televizyon alındığında, cihaz genelde misafir odası ya da salona ya da evin en geniş odasına yerleştirilirdi. Televizyon eve gelmeden birkaç gün önce sehпасı alınır, sehpa birkaç denemeden sonra en uygun yere yerleştirilirdi. Televizyon geldiğinde çok özenli bir şekilde taşınarak bu sehpanın üstüne konurdu. Sehpa genellekle altlarında 2-3 sıra raf olan metal-tahta karışımı basit taşıyıcı yapılarıdır. Hemen her televizyonun yanında bir de regülâtör olurdu... regülâtörler evlerdeki volt farkından dolayı cihazın bozulmasını engellemeye yarardı” (A. Kurtoğlu, İstanbul, Kasım, 2014).

Şekil 7. Görüşmecilerin aile albümünden evdeki televizyon fotoğrafları

Şekil 8. Görüşmeci hatıralarından “Zamanı durduran ayrıntılar...” şeklinde tanımlanan eski televizyon ve mobilyası.

Şekil 9. Televizyonun gündelik hayata dahil olması ile birlikte kullanılmaya başlanan yeni araçlardan regülatör (Ses Dergisi, 17 Nisan 1972)

Şekil 10. Televizyonun gündelik hayata dahil olması ile birlikte kullanılmaya başlayan yeni araçlardan regülatör (Ses Dergisi, 30 Nisan 1972)

Televizyon sehpası bir süre kullanıldıktan sonra yerini, televizyonu da içine alan kapaklı dolaplara bırakmıştır. Bu dolapların iki çeşidi kullanılmış, ilkinin içine televizyon dahil pek çok şeyi sığmış, ortadaki büyük göze televizyonun diğer dantelleri gözle de, radyo, pikap, regülatörün yerleştiği, ansiklopediler, porselenler, çerçeve ve bibloların sergilenen camlı raşarı olan bu vitrinli dolaplar salonda bir duvarı boydan boya kaplayacak şekilde ev halkının beğeni ve ihtiyaçlarına göre tasarlanır ve yaptırılmış (Tunç, 2009: 80). İkinci çeşit, standart televizyon dolabıdır. Bu dolapların üst taraşarı sürgülü kapaklı alttaki raf ise çift kapaklı şekilde tasarlanmış, televizyonun yeri üst bölme olmuş ve cihaz kapalıyken bu bölmenin sürgülü kapağı kapalı tutulmuştur (Tunç, 2009: 80).

...şimdiki gibi açıkta değildi televizyonlar, kabinler içindeydi ve illaki kapağı olacak. Çünkü televizyon çalışmadığı zaman o kapak kapanacak televizyona bir zarar gelmesin diye (Şükriye Karaasman, Ankara, Temmuz, 2017 Temmuz).

...televizyonda İstiklal Marşı okunduktan sonra dolabının kapağı kapanırdı ve yatarken dolap kapakları kapatılırdı (L. Karagülle, Ankara, Temmuz, 2014).

Bazı televizyon dolaplarında sürgülü kapak yerine renkli cam kullanılmış, bu renkli camlar siyah-beyaz yayınların renkliye dönüştürülmesi için üretilen bir çözüm olmuştur. Televizyon bu renkli camın ardından izlenir, renkli cam görüntüyü bulanıklaştırırsa da bu camların verdiği renk duygusu izleyiciyi hem mutlu eder hem de televizyon darbe, toz vb zararlardan korunmuştur (Tunç 2009: 81). Televizyonu koruma amaçlı kullanılan bu plastik renkli kapaklar aynı zamanda siyah-beyaz görüntüyü tek renk de olsa farklı hale getirmek için kullanılmıştır.

Televizyon dolapları televizyonun başına gelebilecek muhtemel tehlikeleri önlemeye yarsa da televizyonun asıl koruyucusu evdeki kadınların özenle hazırladığı dantel örtüler olmuştur. Eve televizyon alındığında yerine getirilen ritüeller arasında televizyonu tozdan koruyacak dantel örtü ile süslenmesi izleyici hatıralarında şöyle yer almaktadır:

“Televizyon salonun başköşesinde durur, hatta üzerine örtüler örtülürdü. Herkes birbirinden dantel örneği alırdı” (Ş. Karaasman, Ankara, Temmuz, 2014).

Televizyon cihazının eve girişinin yarattığı ihtişam televizyonun büyüklüğünden de kaynaklanmaktaydı. İlk yıllarda televizyonlar büyük, hantal bir kutuyu andırıyordu. Ekranın sağ tarafında açıkta ayar düğmeleri bulunuyor, ses ve görüntü ayarları bu düğmelerle yapılıyordu. Ayar düğmelerinin yanında bulunan kanal düğmelerinin sayısı on ikiye kadar çıksa da henüz Türkiye'de televizyon tek kanaldan yayın yaptığı için tüm kanallar ayarlanırsa da hepsinden aynı yayın çıkmaktaydı (Tunç 2009: 82). İlk yıllarda en büyük boy televizyonlar 61 ekrandı ve televizyon alacak aileler bu boyu tercih ederlerdi. Televizyonun büyük olması, ekranın genişliği, odanın her yerinden izleme rahatlığı sağlamıştı. Bir de 37 ekran televizyonlar vardı ki bunlara anten kurmak gerekmiyordu, kendisinden küçük bir anteni vardı, yayını izleyebilmek için bu anteni kaldırmak yeterliydi. Genellikle yurt dışına çalışmaya gitmiş işçilerin getirdiği bu küçük televizyonlar sayesinde balkonlarda ve bahçelerde televizyon izlemeyi mümkün hale getirmişti (Tunç 2009: 81). Ünal Dural, çocukluğunda ailesinin televizyonu bahçeye taşımasına tanıklık etmiş ve bu durumu şöyle aktarmıştı:

...Havalar ısınınca baktık bir gün babam televizyonu kucaklayıp götürdü sehпасıyla birlikte evin girişine yerleştirdi, tek katlı gecekonduunun avlusuna konan sandalyeler de telesafirlerin yeni yerleri oldu. Böylece bizim ev Mamak'ın yazlık sinemasını aratmıyordu (Ü. Dural, İzmir, Temmuz, 2014).

Boyutları çok çeşitlilik göstermese de evlerdeki televizyonların markaları birbirinden farklı olmuştur. ITT Schaublorenz, Blaupunkt, Grundig, Nordmende ve Saba markaları izleyicilerin kendi aralarında sıkça sohbet konusu edilmiş, sahip olunan televizyonun markası üzerine rekabet edilmiş ve tartışmalar yaşanmıştır (Tunç 2009: 81). Farklı boylarda ve markalarda, antenli ve antensiz televizyon alıcılarının beyaz eşya dükkânlarını doldurup hızlıca satıldığı günler Ankara'da haftada üç gün televizyon yayını TRT Ankara televizyonu tarafından gerçekleştirilmekteydi. Ankara'da 50.000 civarında televizyon alıcısının olduğu bu dönemde henüz yayınlar iki vericiden sağlanmaktadır. İstanbul'da ise durum daha farklıdır. TRT televizyonu henüz İstanbul'da yayınlarına başlamamıştır. Yayınların İTU-TV'den takip edilebildiği İstanbul'da 30.000'e yakın alıcı olduğu söylenmektedir. Evlere yerleştirilen televizyon alıcılarının yayınların başlamasından bir süre önce aksesuar olarak kullanıldığı İstanbul'da çatıdaki antenler sayesinde komşu ülkelerdeki yayınlar ara sıra izlenebilmiştir.

Şekil 11. Dönemin lüks tüketimi olan televizyonun yurtdışına çalışmaya giden vatandaşlar için erişilebilir olması ve televizyonu olmayan çevre sakinlerinin televizyonlu evleri doldurması (Hürriyet, 24 Haziran 1968)

Televizyon izleyicilerinin tahmini sayısı Ankara'da 50.000 televizyon alıcı üzerinden aile bireyleri de hesaba katarak yaklaşık 200.000 olarak hesaplanmakta bu sayının içine televizyonlu evleri dolduran telesafirlerin sayısı katılmamaktadır (Kıvanç 2002:97-98). Ülkenin geri kalanında ise yurt dışından getirilen televizyon alıcılarının evlere kurulması ile sınır ülkelerin yayınları takip edilmiştir.

SONUÇ

Türkiye'de televizyonun ilk günlerinde televizyon alıcısının yerleştirildiği kamusal mekânlar; mahalle dükkânları, meydanlar, vitrinler ve evler televizyon izleme alanları haline getirilmiştir. Türkiyeli ilk televizyon izleyicileri televizyon sahibi olma ya da olmama durumlarına göre, televizyon yayınlarını ya kendi evlerinde, ya akraba, tanıdık, komşu ya da televizyon vericisi gördükleri herhangi bir evde ya da kamusal alanlarda izlemişlerdir.

Televizyon alıcısının yerleştirildiği evlerde televizyonla birlikte ev ortamına dâhil olan mobilyalar olmuştur. Televizyon sahiplerinin evlerinde televizyon için ayırdıkları odalarda hem televizyonun odanın düzenini değiştirdiği, televizyon ile eve alınan dolap ve ünitelerin ev düzeninde değişiklikler yaptığı, hem de televizyonun evdeki düzene katılma sürecinde gerek örtüler, danteller gerekse biblo ve fotoğraf sergileriyle domestikleştirildiği görülmüştür.

Türkiye özelinde yaşanan bu dönüşümü Bourdieu sosyolojisinin anahtar kavramları alan ve habitus üzerinden okuma çabası ile yürütülen bu çalışmada, Bourdieu'nun medyayı bir alan, kitle iletişim araçlarını; gazete, televizyonu da medyanın alt alanları (Dursun 2018: 120) olarak gördüğü kabulüyle televizyon alıcısının yerleştirildiği izleme mekanları kendi izleme eyleminin tarzını ve mantığını yani televizyon alanının habitusunu oluşturmuştur.

Televizyon alıcısı evin yerleştirilen alanını televizyon izleme alanına dönüştürmüş ve oluşturulan bu alan izleyicilerin yani Bourdieu'daki ifadesiyle alanın aktörlerinin eylem mantığını-habitusu- televizyon izleme eylemini şekillendirmiştir. Televizyonun, gerek yerleştirildiği alanın var olan yerleşim düzenini, izleme eyleminin en iyi şartlarda gerçekleşmesine hizmet verecek şekilde değiştirmiş gerek se gündelik bir nesne olarak oturma grubu, televizyon mobilyası gibi diğer gündelik eşyaların izleme alanına dahil olmasını sağlamıştır.

Türkiye'de televizyonlu günleri deneyimleyen Türkiye'de ilk televizyon izleyicileri, evlerine televizyon alınanlar, ki bu durumda televizyon sahipliğini ve bu aurayı taşıyanlar ve eve gelen telesafirlerden fırsat bulamayarak televizyon yayınlarını takip edemeyen televizyon sahipleri olma deneyimini edinmişlerdir. Televizyon alanının televizyon sahibi olan aktörleri dışındaki bireyler yani telesafirler için de kabul görmüş ve televizyon izlenen saatlerde uyumlu bir şekilde izlemeyi gerçekleştirdikleri, başka bir ifadeyle televizyon izleme habitusunu taşıdıkları aktardıkları televizyon hatırlarından izlenmektedir.

Ulusal yayınlarının ülke genelinde izlendiği yetmişli yıllarda televizyon Türkiye için gündelik hayatın hayati unsurları arasında yerini almıştır. Türkiye'de yetmişli yılların gündelik yaşamına dahil olan bu araç, yerleştiği yerleri izleme alanlarına dönüştürmüş ve yarattığı bu alanlarda izleme pratiğinin mantığını izleyicilere tıpkı yazılı olamayan kurallara uymayı kabul edercesine benimsenmiş ve televizyon izleyici olan bireyler televizyon alanı içinde var olan habitusu, televizyon izlemeyi gündelik yaşam pratiklerine dahil ettikleri gibi yaşam tarzlarına eklemişlerdir. Bourdieu'da alan ve habitusun sabit kalmayıp dönüşüm geçiren karakteri televizyonun markası, modeli, etrafındaki diğer gündelik eşyalar değiştikçe televizyon izleme alanlarının gelişip değişmesinde ve televizyon izleyicilerinin taşıdığı habitus, televizyon izleyici olma deneyimlerinde ve Türkiye'nin kültürel hafızasında televizyon hatıraları olarak yer bulmuştur. Bourdieu'nun alan-habitus kavramları ekseninde televizyon alanına ve televizyon izleyici olma deneyimine yoğunlaşan bu çalışma kapsamında, televizyon yayınları ve sunulan içeriğe değil, televizyonun gündelik bir nesne olarak, televizyon izleyicilerin gündelik hayatlarına dahil oluş sürecine ışık tutmak amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Alemdar, K. & Erdoğan, İ. (2002). *Öteki kuram: kitle iletişim kuram ve araştırmalarının tarihsel ve eleştirel bir değerlendirmesi*. Erk Yayınları.
- Bilgin, N. (1983). *Çeşitli sosyo-kültürel gruplarda eşya sistemleri ve insan-eşya ilişkileri*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Bourdieu, P. (1997). *Televizyon üzerine*. Çev. Turhan Ilgaz. Yapı ve Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Çev. Matthew Adamson. Stanford, Stanford University Press.
- Brown, B. (1989). *Marks, Freud ve günlük hayatın eleştirisi*. (Y. Alogan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bryant, C. D. & Peck, D. L. (2007). *21st century sociology: a reference handbook*. Sage Publications.
- Chandler, D. & R. Munday (2018). *Medya ve iletişim sözlüğü*. (B. Taşdemir Çev.). İletişim Yayınları.
- Douglas, J. (1970). *Understanding everyday life: toward the reconstruction of sociological knowledge*. Aldine Publishing Company.
- Dursun, O. (2018). Toplum Pierre Bourdieu ile düşünmek (Thinking society with Pierre Bourdieu). *Global Media Journal*, 8 (16), 68-123.
https://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/04_onur_dursun.pdf
- Erkan, N. (2021, 31 Aralık). Siyah-beyaz televizyon. <https://www.tasova.net/kose-yazisi/605/siyah-beyaz-televizyon.html>
- Esgin, A. & G. Çeğin (Ed.). (2018). *Gündelik hayat sosyolojisi: temalar, sorunsallar ve güzergâhlar*. Phoenix Yayınevi.
- Harootunian, H. (2006). *Tarihin huzursuzluğu*. (M. E. Dinçer Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Highmore, B. (2001). *Everyday life and cultural theory: an introduction*. Routledge.
- Kaplan, M. & M. Yardımcıoğlu (2020). Alan, habitus ve sermaye kavramlarıyla Pierre Bourdieu. *Habitus Toplum Bilim Dergisi*, 1, 23-37. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1197923>
- Kırış, E. (2019). Fransız sosyoloji’inde gündelik hayat çalışmaları (Everyday life studies in French sociology). *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 5 (9), 131-145.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/711431>
- Kıvanç, H. (2002). *Telesafir "bizde tv böyle başladı"*. Remzi Kitabevi.
- Lefebvre, H. (1995). *Yaşamla söyleşi, sosyalizm, günlük yaşam, ütopya*. (Çev. E. Oğuz. Çev.). Belge Yayınları.
- Peillon, M. (1998). Bourdieu’s field and the sociology of welfare. *Journal of Social Policy*, 27 (2), 213-229.
<https://static.cambridge.org/content/id/urn:cambridge.org:id:article:S0047279498005273/resource/name/S004727949800527Xa.pdf>

Spiegel, L. (2002). Installing the television set (1992). In B. Highmore (Ed.), *The everyday life reader*. Routledge. 325-337.

Tekeli, İ. (2000). Tarih yazımında gündelik hayat tarihçiliğinin kavramsal çerçevesi nasıl genişletilebilir?" İçinde Z. A. Kızılyaprak (Haz.), *Tarih yazımında yeni yaklaşımlar: küreselleşme ve yerelleşme iii. uluslararası tarih kongresi 9-11 aralık 1999* içinde. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. ss.42-60.

Tunç, A. (2009). *Bir maniniz yoksa anneler size gelecek. 70'li yıllarda hayatımız*. Yapı Kredi Yayınları.

Türkoğlu, N. (2000). *Görü-yorum*. Der Yayınları.

Televizyonlu Gecekondular. (1968, 24 Haziran). *Hürriyet Gazetesi*.

Dergi reklamı. (1972, 30 Nisan). *Ses Dergisi*.

Dergi reklamı. (1972, 17 Nisan). *Ses Dergisi*.

Açık hava misafirleri. (1971, 18 Eylül). *Ses Dergisi*.

Telesafirler. (1971,18 Eylül). *Ses Dergisi*

Edirne'de kahveler müşteri ile dolup taşıyor. (1968, 19 Ocak). *Hürriyet Gazetesi*.

İstanbul caddelerine televizyon yerleştiriliyor. (1958, 7 Şubat). *Milliyet Gazetesi*.